CSÁK Zsolt & FÉNYES Hajnalka & PUSZTAI Gabriella

Szülő és gyermek közti értékszocializáció egy szisztematikus irodalomelemzés tükrében

Bevezetés

Az értékek egyéni és társadalmi szintű vizsgálatával – részben interdiszciplinárisából fakadóan – számos kutatás foglalkozik. Bár a különböző elméletek eltérő megközelítésben konceptualizálják az értékeket, viszonylagos konszenzus mutatkozik abban a tekintetben, hogy fontosságot, hangsúlyokat, orientációt, célokat fejeznek ki (Inglehart & Welzel, 2005; Rokeach, 1973; Schwartz, 2016). Kutatásunkban Schwartz (2016) elmélete alapján az értékeket olyan szituáció független (nem domain-specifikus), személyes motivációs konstruktumoknak tekintjük, melyek orientálják az emberek cselekedeteit, véleményeit és viszonyulásait.

Tekintettel arra, hogy az értékek az emberi élet számos területén jelentős prediktív erővel rendelkeznek (Knafo & Sagiv, 2004; Sagiv & Schwartz, 2022; Schwartz, 2016; Schwartz & Sortheix, 2018), a kutatások egy része a szülő és a gyermek közti értékátadás megértésére irányul (Knafo-Noam et al., 2020; Roest et al., 2009). A vizsgálatok szerint ebben több tényező játszhat benne szerepet, mint például a genetika, a kultúra és a szülők nevelési stílusa (Knafo-Noam et al., 2020; Pastorelli et al., 2021), de közrejátszhat benne a szülő és a gyermek neme, életkora és társadalmi háttere is. Ugyanakkor a szülő és a gyermek közötti értékátadás vizsgálata számos módszertani korlátba ütközik. Az értékátadás dinamikus mivoltából fakadóan sok tanulmány csak a szülő és a gyermek közötti értékhasonlósággal közelíti az értékátadást (Roest et al., 2009). Éppen ezért munkánkban az értékhasonlóságot megkülönböztetjük az értékátadás vagy értékszocializáció fogalomtól.

Kutatásunkban egy szisztematikus irodalomelemzés keretében vizsgáljuk az elmúlt 15 év szülő és a gyermek közötti értékátadásra fókuszáló tanulmányokat. A beválogatott publikációkat az MMAT minőségi kritériumok mentén értékeljük, számot adunk módszereikről, vizsgált változóikról, illetve arról is, hogy az értékátadási folyamatot milyen megközelítésben vizsgálják. Végül narratív elemzés útján foglaljuk össze, hogy a szakirodalom eredményei alapján miképp írható le a szülő és a gyermek közötti értékátadás folyamata.

Elméleti háttér

Az emberek értékeinek alakulásával és jelentőségével számos kutató foglalkozott. A szociológiai klasszikusai közül Durkheim vizsgálta az emberek értékeit a „kollektív tudat" koncepcióján belül (Durkheim, 1933). A makroszintű értékkutatások legfontosabb elméleti kerete az Inglehart-féle modell (Inglehart, 1977). Ezzel szemben a mikroszintű, pszichológiai értékmegközelítések közül az első igazán széles körben elfogadott elméletet az 1970-es években dolgozta ki Rokeach (1973). Erre alapozva alkotta meg Schwartz saját mikroszintű értékkoncepcióját, mely napjainkban is az egyik legtöbbet alkalmazott keretrendszer (Schwartz, 1992).

A modell 10 alapértéket határoz meg, melyeket Schwartz (2016) egy körstruktúrába rendez. A megközelítés alapján ezek az alapértékek szituációfüggetlen, személyes motivációs konstruktumok, melyek iránytűkként szolgálnak az emberek viszonyulásaihoz, cselekedeteihez. A vizsgálatok alapján az értékek kapcsolatot mutatnak az egyének jóllétével (Schwartz & Sortheix, 2018), pályaorientáció és pályaválasztási döntésével (Knafo & Sagiv, 2004; Segal et al., 2025), személyiségvonásaival, politikai aktivizmusával (Sagiv & Schwartz, 2022), az iskolai tanulási stratégiával, motivációjával és iskolai eredményességével (Gamage et al., 2021), továbbá a mindennapi (Schwartz et al., 2017), illetve munkahelyi környezetben tanúsított viselkedésével (Arieli et al., 2020). Az értékek már óvodáskorban is mérhetőek (Döring et al., 2015), és meghatározóak lehetnek ezen életszakaszban lévő gyermekek proszociális és antiszociális viselkedésének magyarázatában (Elizarov et al., 2024). Előbbi összefüggések fényében a kutatások egy

jelentős része irányul a gyermek értékeit formáló szülői és kulturális hatások megértésére (Boehnke et al., 2007; Knafo & Schwartz, 2001; Roest et al., 2009).

A szülő és a gyermek közötti értékátadás, értékszocializáció, értékhasonlóság és értékészlelés

A szakirodalom a szülő és a gyermek közötti értékátadást olyan dinamikus folyamatként írja le, amely során a felek közötti kölcsönös hatások révén formálódnak az ágensek értékorientációi (Knafo-Noam et al., 2020). Ezen megközelítés tehát elveti az úgynevezett „fax modelt", amelyben a gyermek a befogadó, míg a szülő az adó és az értékátadást egy olyan folyamatnak tekinti, amely során a gyermekek éppúgy formálják a szüleik értékeit, mint ahogy a szülők a gyermekeikét. Ugyan még kevés a gyermekek reciprokhatásával kapcsolatos vizsgálat, azonban a kezdeti eredmények rámutatnak a szülő és a gyermek között zajló kölcsönös értékátadási folyamatra (Knafo & Galansky, 2008). Az értékátadás helyett, egyes kutatók inkább az értékszocializáció kifejezést használják (Knafo & Schwartz, 2001). Kutatásunk során mi az értékátadást és az értékszocializáció fogalmát szinonimaként kezeljük.

Az értékszocializáció elméleti megközelítései komoly metodológiai problémákba ütköznek, melyekre még a longitudinális, cross-lagged panel modelleket alkalmazó vizsgálatok is csak részben jelentenek megoldást (Knafo & Galansky, 2008). Nehéz annak meghatározása, hogy a vizsgálatok során a gyermek értékorientációja mennyire tulajdonítható a szülők, a testvér, a szélesebb társadalmi környezet hatásának (pl. barátok, tanárok, média stb.). A módszertani korlátok miatt a kutatók sok esetben inkább a két fél (szülő és a gyermek) közötti értékhasonlóságot vizsgálják (Knafo & Schwartz, 2001; Roest et al., 2009). Azonban a szülő és gyermek közötti értékhasonlóság vizsgálata nem tud és nem is kíván arra választ találni, hogy az általuk megfigyelt értékhasonlóság mennyiben a szülő, mennyiben a gyermek és mennyiben egyéb tényezők értékformáló hatásától függ. Ugyanakkor eredményeikkel lényegileg járulnak hozzá a szülő és a gyermek közötti értékátadási folyamat megértéséhez. Ezen vizsgálatok foglalkoznak azzal is, hogy a társadalom normatív értéke (más nevén „Zeitgeist"), mely egyfajta kulturális hatás, hogyan befolyásolja a gyermekek értékorientációját (Boehnke et al., 2007).

Az értékhasonlósági vizsgálatok az értékek észlelésének fontosságára is rávilágítanak. A feltételezésük az, hogy az értékszocializációs folyamat egyik kulcsfontosságú tényezője az, hogy a gyermekek és a szülők miképp észlelik egymás értékeit (Knafo & Schwartz, 2009). Ugyancsak az értékhasonlósági vizsgálatok térnek ki a szülők személyes és szocializációs értékkészletének megkülönböztetésére. A szülők személyes értékeik azok, melyekkel ők maguk azonosulnak, míg a szocializációs értékeik azok, melyeket ténylegesen át kívánnak gyermekeikre ruházni (Knafo & Schwartz, 2001).

Összességében kevés kutatás tudja mérni a tényleges értékszocializációt és sokan csak az értékhasonlóságot vizsgálják. Az előbbi eredmények fényében azonban elmondhatjuk, hogy az értékhasonlóságot vizsgáló kutatások jelentősen hozzájárulhatnak a szülő és a gyermek között zajló értékszocializációs folyamat megértéséhez. Az értékátadás és értékhasonlóság témájában született számos publikáció ellenére kevés áttekintő tanulmány született és szisztematikus szakirodalomelemzés még nem készült a témában. A jelen kutatás szisztematikus szakirodalomelemzés és narratív elemzés keretei között kívánja bemutatni az eddigi kutatások eredményeit, amit indokol a téma sokrétűsége. Célunk, hogy a szülő és a gyermek közötti értékátadásra irányuló kutatások módszereinek és mintájának elemzése mellett, átfogó betekintést nyújtsunk a két ágens között zajló értékszocializációs folyamatba. A szisztematikus irodalomelemzés során lehetőség nyílik a tanulmányok minőség-ellenőrzésére is, ezzel rámutatva az ezen kutatási területen esetlegesen megmutatkozó módszertani hiányosságokra.

Módszer

Szisztematikus irodalomelemzésünket a 2020-as PRISMA protokoll alapján végeztük (Page et al., 2021), annak érdekében, hogy az átláthatóságot, a reprodukálhatóságot és a módszertani megbízhatóságot biztosítsuk. A PRISMA protokoll bár elsősorban orvostudományi területen végzett áttekintő tanulmányokhoz fogalmaz meg kritériumokat, használata interdiszciplináris, így a társadalomtudományok területén is gyakorta használatos. A beválogatott cikkeket az Mixed Methods Appraisal Tools (továbbiakban MMAT) által meghatározott kritériumoknak megfelelően minőség ellenőrzésnek vetjük alá,

ezzel mérsékelve a lehetséges torzításokat és növelve megállapításaink megbízhatóságát (Hong et al., 2018). Elemzéseink során a feldolgozott tanulmányokról részletes összegzést készítünk, bemutatva azok módszertanát, mintáját, mérőeszközeit, fókuszukat és vizsgált változóikat. Végezetül narratív szintézist alkalmazva a feldolgozott kutatási eredményekre alapozva felvázoljuk a szülő és a gyermek között zajló értékátadási folyamatot. Kutatásunk során az alábbi kérdéseket fogalmaztuk meg:

Q1: A szülő és gyermek közötti értékátadás témakörében releváns kutatások milyen mintát, módszertani megközelítést, mérőeszközöket és kutatási stratégiát alkalmaznak?

Q2: A feldolgozott tanulmányok alapján hogyan írható le a szülő és a gyermek közötti értékátadás folyamata?

A beválogatási kritériumok meghatározása

Tekintettel a bevezetőben taglalt kutatásmódszertani korlátokra, mind az értékátadást és értékszocializációt, mind az értékhasonlóságot beépítettük keresési kulcsszavaink közé. Ennek megfelelően a szisztematikus irodalomelemzésünk során az alábbi beválogatási kritériumokat határoztuk meg:

- A tanulmánynak egyértelműen a szülő és gyermek közötti értékátadási folyamatra (értékszocializációra) kell irányulnia vagy annak bizonyos elemeire (pl. szülők szocializációs értéke).
- Amennyiben a kutatás a szülő és gyermek közötti értékátadást vizsgálja, a résztvevő gyermekek maximum fiatal felnőtt fejlődési szakaszba lehetnek (maximum 30 évesek).
- Az értékeket – a Schwartz-féle konceptualizáláshoz hasonlóan –, kontextusfüggetlen konstruktumokként értelmezik. Ennek megfelelően minden olyan kutatás kizártunk, mely valamilyen specifikus élethelyzetre vagy területre irányuló értékeket vizsgált (pl. munkaértékek vagy oktatással kapcsolatos értékek).
- A kutatásnak empirikus adatokat kell tartalmaznia, mely lehet kvantitatív vagy kvalitatív jellegű. Irodalomelemzésünk során így kizárunk minden elméleti, módszertani és áttekintő tanulmányt.
- Kizárólag peer-reviewed folyóiratban megjelent publikációk kerülhetnek be, így mellőztük a könyvfejezetek, disszertációk feldolgozását.
- Angol nyelvű kéziratokat válogattunk be, ugyanis ezen a nyelven érhető el a legtöbb publikáció, valamint a szerzők ebben a járatosak a leginkább.
- Annak érdekében, hogy a vizsgálat naprakész, aktuális eredményeket foglaljon magában, azokat a tanulmányokat válogattuk be, amelyek 2010-ben vagy azt követően jelentek meg.

A felhasznált adatbázisok és a keresési folyamat

Kereséseinket a Debreceni Egyetem hálózatán keresztül elérhető, a társadalomtudományok szempontjából legrelevánsabb adatbázisokban végeztük 2025 augusztusában. Elsőként a JSTOR és a Web of Science (a továbbiakban: WoS) adatbázisokat használtuk, ahol az alábbi keresőkifejezést futtattuk le, minden esetben az „all field” beállítást alkalmazva: ("Value transmission" OR "value similarity" OR "Value socialization") AND ("parent-child" OR "intergenerational" OR "family values" OR "family socialization" OR "familial values"). Az adatbázisok speciális beállításait használva továbbá csak angol folyóiratcikkekre kerestünk, melyek 2010-2025 között jelentek meg. A JSTOR 111, míg a WoS 63 találatát a Zotero nevű hivatkozás- és szakirodalomkezelő programba mentettük, ahonnan a Rayyan.ai weboldalba integráltuk. Mivel a publikációk számát alacsonynak ítéltük meg, egy második keresést is végeztünk a ProQuest adatbázisában, ahol az alábbi keresőkifejezéseket használtuk: noft("value transmission" OR "value similarity" OR "value socialization") AND noft("parent-child" OR "intergenerational" OR "family values" OR "family socialization" OR "familial values")[1]. Az első kereséshez hasonlóan, itt is alkalmaztuk a speciális szűrőket annak érdekében, hogy csak olyan angol folyóiratcikkeket találjunk,

[1]A „noft” a ProQuest keresőmotorjában az „Anywhere except full text” kifejezést jelöli.

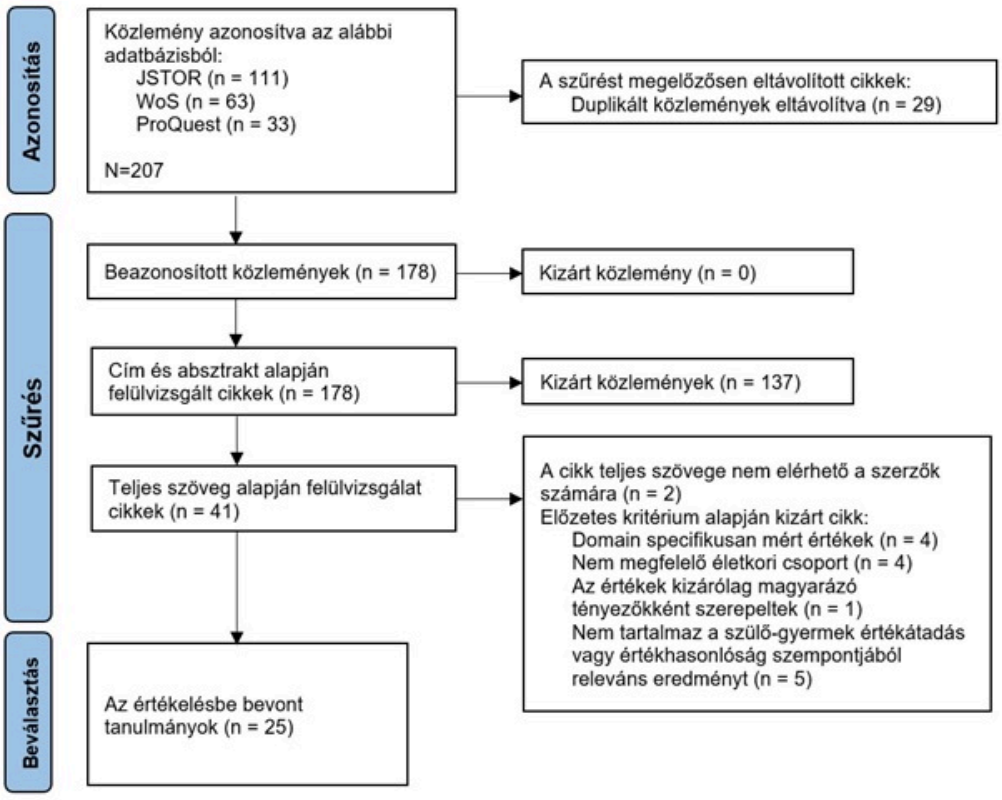
melyek 2010 és 2025 között jelentek meg. A második, ProQuest adatbázisában végzett keresésünkkel összesen 33 publikációval bővítettük találatainkat, amiket szintén a Zoteroba, majd onnan a Rayyan.ai platformba integráltunk. A három adatbázisból összesen 207 publikációt vontunk be.

A duplumok kezelése és a screening folyamat

A 207 folyóiratcikk között található duplumokat a Rayyan.ai online platform segítségével töröltük. A folyamatban nem hagyatkoztunk automatikus, gépi döntésre, a platform kizárólag a hasonlóságokat kereste meg, de annak duplum jellegét minden esetben a szerzők hagyták jóvá. Az eljárás végére a 29 duplumként megjelölt cikket töröltük, így 178 cikket válogattunk be a cím- és absztrakt szűrés folyamatába. Minden szerző kapta meg a beválogatási kritériumokat a Rayyan.ai weboldalon, ahol ezek mentén, egymástól függetlenül vizsgálták meg a publikációk címét és absztraktját. A publikációk a beválogatási kritériumok szerint „megfelelt", „talán" vagy „nem felelt meg" jelzéseket kaphattak. A „talán" címkét azon publikációk kapták, melyeknek a címük és absztraktjuk alapján nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy megfelelnek-e a kritériumoknak. Miután az összes szerző végzett a 178 cikk bírálatával, az ellentmondásos címkézésekről közös konszenzus alapján döntöttek. A „megfelelt" (n=26) és a „talán" (n=15) címkével ellátott publikációkat egyaránt bevettük a teljes szöveges szűrés folyamatába, így elkerülve az esetleges téves kizárásokat.

A szerzők összesen 41 publikáció teljes szöveges áttekintését végezték el. A független bírálók ebben az esetben sem értesültek a másik döntéseiről. A folyamat végén szintén konszenzus alapján döntöttek az ellentmondásos esetekről, így összesen 25 publikációt válogattunk be, és volt, ahol egy cikkben többféle mérés is szerepelt. Az áttekinthetőséget elősegítő PRISMA diagrammot az 1. ábra tartalmazza.

1. ábra — A szisztematikus irodalomelemzés PRISMA Flow diagrammja

Forrás: Saját szerkesztés

A beválogatott publikációk minőségellenőrzése

Annak érdekében, hogy mérsékeljük a lehetséges torzításokat a beválogatott cikkeket kritikai elemzésnek vetettük alá. Mivel irodalomelemzésünkben szerepeltek kvantitatív, illetve kvalitatív kutatások is,

a Hong és munkatársai (2018) által megalkotott MMAT megközelítést használtuk. Az MMAT egyaránt alkalmas kvalitatív, randomizált kvantitatív kontrollvizsgálatok, nemrandomizált kvantitatív vizsgálatok, leíró jellegű kvantitatív vizsgálatok és kevert módszertannal dolgozó kutatásokhoz (Hong et al., 2018). Az öt eltérő módszertanhoz, más-más kritériumokat fogalmaznak meg, és a szerzők maguk is szorgalmazzák, az egyes tudományterületekhez történő finomításokat, akár új kritikai elemek beemelését. Ennek megfelelően az adaptált MMAT kritériumokat jelen kutatásban a kvantitatív kutatások elemszámának vizsgálatával bővítettük ki. A megfelelő mintaelemszámot 200 fő vagy afelett határoztuk meg. Ekkora elemszám, és megfelelő mintavétel ugyanis akár összetett, többváltozós statisztikai eljárások (pl. Strukturális egyenletmodellek) esetén is megfelelő statisztikai erőt biztosít a másodfajú hiba elkerülésére (Kline, 2023). Azon kutatások esetén, ahol szülő-gyermek párokat, illetve családi triádokat vizsgáltak, az elemszámot ennek megfelelően értelmezték a szerzők. Amennyiben egy tanulmány több azonos módszertannal végzett vizsgálatot is közölt, az átlagos elemszámot vettük számításba. A longitudinális vizsgálatok esetében az első adatfelvételkor (t1) elért elemszámot vettük figyelembe. Az MMAT által meghatározott kérdésekre háromféle minősítést kaphattak a publikációk: „Igen” (I), „Nem” (N) vagy „Nem tudjuk” (NT). A feldolgozott kutatások módszertanához igazítva kvantitatív vizsgálatok esetén az alábbi minőségellenőrzési kérdéseket fogalmaztuk meg: a minta reprezentativitása a célpopulációra nézve; a validált és megfelelő megbízhatóságú mérőeszközök alkalmazása; az adatveszteség megfelelő kezelése; a releváns kovariáns(ok) bevonása az elemzésbe; az alacsony torzítású adatfelvétel; a megfelelő mintanagyság (N > 200).

A kvalitatív vizsgálatok minőségértékelési szempontjai pedig a következők voltak: a kvalitatív megközelítés illeszkedése a kutatási kérdéshez; a megfelelő adatgyűjtési módszerek alkalmazása; az eredmények adatvezérelt jellege; az értelmezések megfelelő alátámasztottsága, valamint az adatforrások, adatgyűjtés, elemzés és értelmezés közötti koherencia.

Hong és mtsai. (2018) ajánlása alapján a teljes elemzést közöljük és nem százalékos vagy dichotóm módon számolunk be az egyes publikációk minőségéről (lásd 2. ábra).

2. ábra — A beválogatott cikkek kritikai értékelés az MMAT kritériumok alapján

Kvantitatív kutatások						
Rövid hivatkozások	K1	K2	K3	K4	K5	K6
Alfieri et al. (2014)	N	N	NT	I	I	N
Barni et al. (2011)	NT	I	NT	I	I	I
Barni et al. (2013)	N	I	NT	I	I	I
Barni et al. (2014)	N	I	I	I	I	I
Barni et al. (2017)	N	I	NT	N	I	I
Barni & Knafo (2012)	N	I	NT	I	I	I
Bayly & Bumpus (2020)	N	I	NT	N	I	N
Boehnke et al. (2021)	N	I	NT	I	I	I
Chan & Tam (2016)	NT	NT	NT	N	I	N
Döring et al. (2017)	NT	NT	I	I	I	I
Kandler et al. (2016)	N	I	NT	I	I	I
Laghi et al. (2012)	N	NT	NT	I	I	N
Lepshokova et al. (2016)	NT	I	NT	I	I	I
Luria & Katz (2020)	N	I	NT	I	I	I
Paryente & Orr (2010)	I	I	I	I	I	I
Roest et al. (2010)	I	I	N	N	I	I
Sahin et al. (2025)	NT	I	I	N	I	I
Schmid (2012)	N	I	I	I	I	I
Stattin & Kim (2018)	N	I	NT	N	I	I
Tam et al. (2012)	N	I	NT	I	I	N
Tam & Chan (2015)	N	I	NT	I	I	N
Tamm & Tulviste (2020)	N	N	NT	I	I	I
Wray-Lake et al. (2012)	NT	I	I	I	NT	I
Wray-Lake et al. (2014)	NT	I	NT	Y	I	I
Kvalitatív kutatások						
	K1	K2	K3	K4	K5	
Akyil et al. (2014)	I	I	I	I	I	

Megjegyzés: „I" = Igen; „N" = Nem; „NT" = Nem tudjuk. Kvantitatív kutatások esetében: K1 = „A minta reprezentatív a populációra nézve"; K2 = „Validált, megfelelő belső megbízhatósággal rendelkező mérőeszközt használtak"; K3 = „Az adatveszteséget megfelelően kezelték"; K4 = „legalább egy kovariáns hatását kontrollálták az elemzésbe"; K5 = „Az adatfelvételi eljárásból fakadó torzítás esélye minimális"; K6 = „A minta nagysága meghaladja a 200 főt". Kvalitatív kutatások esetében: K1 = „A kutatási kérdés megválaszolása lehetséges kvalitatív megközelítéssel"; K2 = „Megfelelő adatgyűjtési eljárást alkalmaztak"; K3 = „Az eredmények adatvezéreltek"; K4 = „Az eredmények megfelelően alátámasztottak"; K5 = „Kellő koherencia figyelhető meg az adatforrások, adatgyűjtés, elemzés és értelmezés között"

Elemzéseink alapján a beválogatott publikációk összességében elfogadhatónak tekinthetőek, azonban bizonyos esetekben fokozott a torzítás valószínűsége. A legtöbb kvantitatív tanulmány például nem valószínűségi mintavételt alkalmaz, így eredményeik nem alkalmasak a célpopulációra vonatkozó általános megállapítások megfogalmazására. Jellemző továbbá, hogy a hiányzó adatokat kizárólag item szinten

korrigálják, így az egyes alskálákat a hozzájuk tartozó tételek átlagpontszámával számítják. Azonban – egy-két kivételtől eltekintve – nem vizsgálják a hiányzó adatok mértékét, hogy a hiányzó válaszadások összefüggést mutatnak-e más háttérváltozókkal (pl. család anyagi háttere vagy szülők iskolázottsága), illetve nem számolnak be arról sem, hogy milyen statisztikai módszert alkalmaztak a hiányzó adatok kezelésére (listwise, pairwise vagy strukturális egyenletmodellezések esetében FIML stb.). Ugyanakkor jellemzően már validált, az adott vizsgálatban is megfelelő belső megbízhatóságokat mutató mérőeszközöket használnak, és legalább egy kovariánst bevonnak elemzésükben. A publikációk többségében 200 főt meghaladó mintával dolgoznak, így a másodfajú hiba esélye mérsékelt. Összességében ezen publikációk hozzájárulnak az általuk vizsgált értékátadási folyamat komponenseinek mélyebb megértéséhez, ugyanakkor a belőlük levont következtetéseink során számolnunk kell a nem valószínűségi mintavételből és az ellenőrizetlen adathiányokból fakadó esetleges torzításokkal.

A szintézis módszerei

A beválogatott tanulmányok feldolgozása során elsőként egy táblázatot készítettünk, ahol olyan fontosabb adatokat tüntettük fel, mint a vizsgálat mintájának és módszertanának jellemzői, az értékek mérésének módja, az értékátadásban- és hasonlóságban szerepet játszó egyéb vizsgálati tényezők. Az első kutatási kérdésünk megválaszolása során elsősorban ezen táblázatokban szereplő információkra támaszkodunk.

Az előbbi strukturált adaton kívül minden beválogatott tanulmányról egy hosszabb, szöveges annotációt is készítettünk, melyet a második kutatási kérdésünk megválaszolásához használtunk fel. Ezen eredményeiket narratív szintézis módszertanával interpretáltuk, így lehetőséget biztosítva a vizsgálati eredmények szintetizálására (Popay et al., 2006). Ezen megközelítés alkalmazását indokolja még a feldolgozott tanulmányok módszertani heterogenitása (egyesek az értékhasonlóságot, míg mások például a szülői értékátadási gyakorlatok gyakoriságát vizsgálják), valamint az is, hogy a tanulmányok az értékátadási folyamat különböző komponenseit vizsgálták.

Eredmények

Első kutatási kérdésünk a feldolgozott tanulmányok mintájára, illetve módszertanára vonatkozott. A beválogatott folyóiratcikkek többsége (n=24) kvantitatív, és csak egy tanulmány alkalmazott kvalitatív megközelítést. A kvantitatív kutatásokon belül 22 keresztmetszeti, míg két longitudinális elrendezést követett. Az általunk beválogatott kvantitatív tanulmányok mindegyikében önbevallásos kérdőívek segítségével valósították meg az adatfelvételt, amelyet jellemzően családi triádokkal (anya-apa-gyermek) vagy szülő-gyermek párokkal végeztek. A cikkekben lévő minta országa jelentősen szóródik. A legtöbb cikk Olaszországból (n=8), továbbá az Egyesült Államokból (n=4), Izraelből (n=3), Kínából (n=3), Oroszországból (n=2), illetve Németországból (n=3) származott. Hollandiából, Törökországból, Szingapúrból, Észtországból, Svédországból, valamint Svájcból egy-egy tanulmány került be az elemzésbe. A mérőeszköz használatban is diverzitás figyelhető meg. Bár egyértelmű a Schwartz-féle értékeket mérő mérőeszközök túlsúlya (n= 17), egyes esetekben más értékdimenziókat, és olykor más megközelítést is alkalmaznak. Előfordul, hogy nem az egyes ágensek személyes vagy szocializációs értékkészleteit, hanem például a szülők értékátadásra irányuló verbális megnyilvánulásainak (Wray-Lake et al., 2012) vagy az értékátadásra szolgáló szülői gyakorlatoknak a gyakoriságát mérik a kutatók (Sahin et al., 2025). Ebből látható, hogy az értékátadási folyamat eltérő komponenseire és aspektusaira koncentrálnak a kutatások. Az 1. táblázat tartalmazza a cikkek módszertanát, scopus besorolását, a minta nagyságát és felépítését, a vizsgált gyermekek életkorát, az értéket vagy értékátadást mérő mérőeszköz nevét és azt, hogy az értékszocializációs folyamatot milyen megközelítésben vizsgálják.

*Az 1. táblázat (**A szisztematikus irodalomelemzésbe beválogatott publikációk jellemzői**) a nagy mérete miatt a cikk tartalmi kivonat oldalán érhető el.*

A táblázat utolsó oszlopa alapján kirajzolódik, hogy az általunk feldolgozott, értékátadásra fókuszáló vizsgálatok elsősorban a szülő és a gyermek közötti értékhasonlóságot vizsgálják. Ugyancsak jelentős hangsúly helyeződik arra a szemléletre, mely egyértelműen a szülőt helyezi értékátadói szerepbe és a gyermeket befogadóiba (prediktív szemléletű vizsgálatok). Utóbbiak legtöbbje keresztmetszeti vizsgálat (kivéve Roest et al., 2010), így a „fax model", melyben a szülő adó és a gyermek vevő szerepben tükröződik, a statisztikai eljárás szintjén is megjelenik. Ezzel szemben a kutatásokban a gyerekek reciprokhatásának vizsgálata háttérbe szorul. Erről csak egy kvantitatív, longitudinális (Roest et al., 2010) és egy kvalitatív kutatás közöl eredményeket (Akyil et al., 2014). Az értékátadási folyamaton belül a kutatások egy másik jelentős része az értékek észlelésére fókuszál. Értékészlelési vizsgálatnak tekintettük azon kutatásokat, melyek vagy a szülő és a gyermek értékészlelésének folyamatára és pontosságára fókuszáltak, vagy az értékátadási és értékhasonlósági vizsgálataik során az egyik ágens (jellemzően a gyermek) beszámolója alapján mérték a másik ágens értékeit (jellemzően a szülőét). A tanulmányok másik része, a szülők szocializációs értékkészletét meghatározó tényezőket vizsgálja. Ezek a kutatások a szülők tudatos, gyermeküknek átadni kívánt értékkészletére fókuszálnak és arra igyekeznek magyarázattal szolgálni, hogy milyen tényezők játszanak szerepet ezen értékszelekciós folyamatban. Kevés kutatás alkalmazott olyan megközelítést, amely során az értékátadásra szolgáló szülői gyakorlatok és tevékenységek válnának mérhetővé. Továbbá egy ikrekre vonatkozó kutatás foglalkozott az értékek örökölhetőségi kérdésével.

Narratív szintézis

Második kérdésünk arra irányult, hogy a feldolgozott tanulmányok alapján milyen következtetések vonhatóak le a szülő és a gyermek közötti értékátadásra vonatkozóan. Tekintettel kutatásunk átfogó jellegére, narratív szintézis módszert alkalmazzuk, mely lehetővé teszi a szerteágazó ismeretanyag integrált összegzését.

A vizsgálatok nagy része foglalkozik valamely módon a szélesebb társadalomból származó értékformáló hatásokkal. A legtöbb kutatás ennek megjelölésére a „Zeitgeist" vagy a társadalomból származó normatív értékek, kulturális sztereotípiák kifejezéseket használja (Barni et al., 2013, 2014; Laghi et al., 2012; Tam et al., 2012; Tam & Chan, 2015). A szakirodalom túlnyomó részéből az tükröződik, hogy a szélesebb kulturális, társadalmi környezet óhatatlanul eredményezhet egy bizonyos szintű értékhasonlóságot a szülők és gyermekeik között (Barni et al., 2013, 2014; Döring et al., 2017). A kulturális hatásoktól mentes, úgynevezett „egyedi értékhasonlóság" vizsgálata esetén alacsonyabb értékhasonlóság figyelhető meg (Barni et al., 2013, 2014). A kutatások alapján a kulturális hatásoknak a szülő és a gyermek közötti értékátadásban játszott szerepe is kimutatható. Az eredmények a kultúrának az átfogó, mindkét ágensre gyakorolt értékformáló hatására utalnak (Akyil et al., 2014; Boehnke et al., 2021; Lepshokova et al., 2016). Fontos azonban, hogy az értékhasonlóság mint mutató mérése mellőzi azt a szemléletet, amely a szülőket a szélesebb társadalmi értékek közvetítő csatornáiként értelmezi. Elképzelhető, hogy a szülők nevelésük révén adják át a szélesebb társadalomból érzékelt értékeket. Ilyesformán ezen értékek megjelenése a gyermekéknél szintén a szülői nevelés hatásának tudhatóak be (Tam et al., 2012; Tam & Chan, 2015).

Egyes vizsgálatok kiemelik, hogy a szülők szocializációs értékkészletének forrásai nem kizárólag saját, személyes értékeik, hanem a társadalomból érzékelt normatív értékek is (Chan & Tam, 2016; Tam et al., 2012; Tam & Chan, 2015). Az etnikai kisebbséghez tartozó személyek esetében három fő értékforrást határoznak meg, melyből a szülők szocializációs értékei származnak: 1) a szülők személyes értékei; 2) a befogadó társadalomból és 3) a származási, etnikai országból érzékelt normatív értékek (Chan & Tam, 2016; Tam et al., 2012; Tam & Chan, 2015). Ezen három értékkészletnek a szocializációs értékekhez való hozzájárulását befolyásolja a szülők iskolai végzettsége, konformitási és bizonytalanságkerülési hajlama, nemzettel való identifikációja, valamint az, hogy milyen országban képzelik el a gyermek jövőjét. Emögött egyfajta tudatosság feltételezhető: ha a szülők a gyermekeik jövőjét a befogadó országban képzelték el, nagyobb hangsúlyt helyeztek az innen érzékelt értékekre, ezek átadásával ugyanis elősegít-

hetik a társadalomba való integrációjukat (Tam & Chan, 2015). A (befogadó)társadalom értékei szintén hangsúlyosabb szerepet töltenek be a szülők szocializációs értékeiben, ha a szülők alacsonyabb iskolai végzettséggel, illetve ha magasabb konformitási és bizonytalanságkerülési hajlammal rendelkeznek (Tam et al., 2012). Azt, hogy a gyermekek és a szülők személyes értékei közötti kapcsolatban valóban a szülők szocializációs értékei játszanak közvetítő szerepet szintén alátámasztják egyes kutatások (Tam et al., 2012). A három szülői értékkészlet (személyes, befogadó társadalomból és etnikai csoportból érzékelt értékek) a szülők szocializációs értékeinek varianciájának csupán kb 40%-át magyarázzák, így a modell nem tekinthető teljesnek (Chan & Tam, 2016; Tam & Chan, 2015). Egyes kutatások alapján a modell magyarázó erejét növelheti, ha beemeljük a magyarázó változók közé a szülők értékátadási motivációját (Barni et al., 2017). Barni et al. (2017) vizsgálata alapján mind az anyák, mind az apák szocializációs értékeit formálja az értékátadására vonatkozó motivációs irányultságuk (külső, introjektált, identifikált, integrált), melyek az autonómia mértékében különböznek. Az alacsonyabb autonóm jegyekkel jellemezhető, külső és introjektált értékátadási motiváció inkább a hagyományok megőrzésével, tradícióval, biztonsággal és konformitással kapcsolatos értékeket átadásának igényével függ össze. Ezzel szemben a magasabb autonóm jegyekkel jellemezhető, identifikált és integrált motivációs indítékkal rendelkező szülők a jóakaratra, a szélesebb társadalmi környezetre vonatkozó szolidaritásra és felelősségvállalásra irányuló értékeket szorgalmazzák inkább gyermekeiknél.

A szocializációs értékek ugyanakkor csak azon értékeket takarják, melyeket a szülők szeretnének viszontlátni gyermekeiknél. A tényleges értékformálódás során többek között közrejátszik az is, hogy az ágensek (szülők és gyermekek) miképp értelmezik ezeket az explicit és implicit értéktükröző megnyilvánulásokat. Egyes eredmények arra utalnak, hogy a szülők szocializációs értékei a gyermek értékészlelésén keresztül érvényesülnek (Paryente & Orr, 2010). Az értékészlelésekben megfigyelhető egyfajta nemi különbség, mely alapján a fiú gyermekek a hatalomra, konformitásra, tradícióra, spiritualitásra míg a lány gyermekek a jóakaratra és az önállóságra irányuló értékek átadását érzékelik inkább szüleiktől (Laghi et al., 2012; Tamm & Tulviste, 2020; Wray-Lake et al., 2014). Kézenfekvő magyarázat, hogy a szülők hagyományos nemi szerepeknek megfelelő értékeket igyekeznek átruházni. Ugyanakkor más kutatások rámutatnak, hogy az értékészlelés saját értékeinken keresztül torzul az úgynevezett projekciós hatás miatt. Ennek alapján a szülők és gyermekek pontatlanul látják egymás értékeit, ezekben az értékészlelésekben hajlamosak saját, már meglévő értékeiket tükrözni (Stattin & Kim, 2018). Az előbbi nemi eltérések így akkor is megjelenhetnek, ha a szülők nem különböztetik meg gyermekeiket nemek szerint, azonban a kulturális hatások miatt a hagyományos nemi szerepeknek megfelelő értékekkel azonosulnak a gyermekek, és ezeknek megfelelően látják a feléjük közvetített szülői értékeket is. Közrejátszhat az is, hogy a serdülők és a felnőttek eleve eltérő módon értelmezik a kérdőívekben szerepeltetett értékeket (Stattin & Kim, 2018). Összességében az értékészlelés az értékátadás egy fontos komponense, azonban az ebben megmutatkozó nemi eltérések okai feltáratlanok, sőt egyes vizsgálatok nem is találnak nemi különbségeket (Barni et al., 2011).

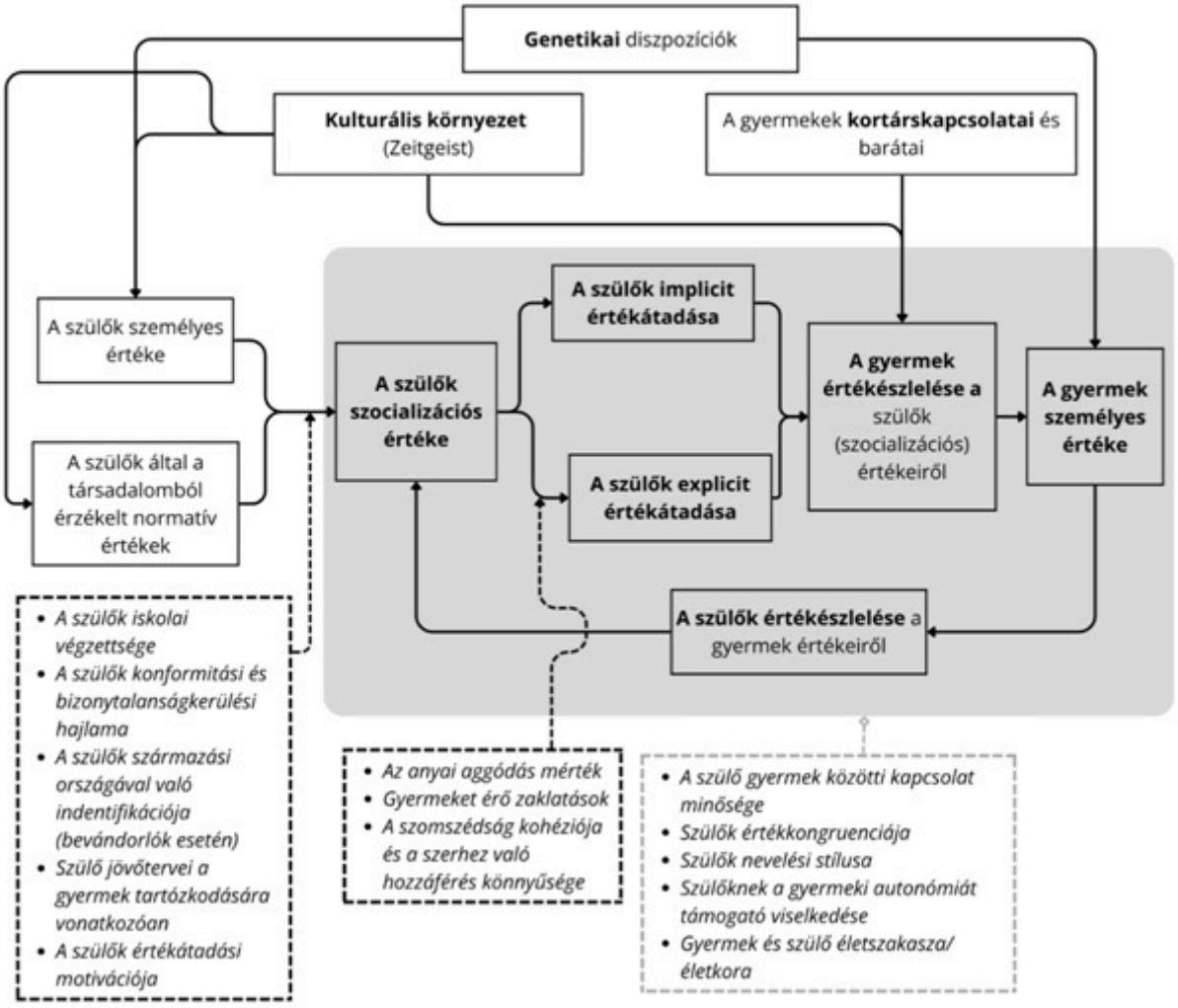
A szülő és a gyermek közötti értékátadás kétirányú, dinamikus folyamat, így a gyermekek is formálják a szüleik értékeit (Akyil et al., 2014; Roest et al., 2010). Ráadásul ez a gyermeki reciprokhatás folyamatosan, a gyermek fejlődési szakaszától (serdülő vagy fiatal felnőtt) függetlenül is megfigyelhető (Roest et al., 2010). Ebben a felcserélhető „adó-vevő" szerepben a felek mindig a számukra leginkább fontos értékeket fogják közvetíteni a másik számára (Roest et al., 2010). A két fél közötti dinamikus értékátadási folyamatban tudatos elemek is jelen vannak (Akyil et al., 2014; Tamm & Tulviste, 2020). A tudatos komponens alapján a gyermekektől érkező értéktükröző megnyilvánulások az értékszocializációs folyamat visszacsatolásaiként is felfoghatók. Erre utalnak azok a kutatási eredmények, melyek alapján a gyermekek életkoruk változásával eltérő értéktartalmú szocializációs értékeket észlelnek szüleiktől (Tamm & Tulviste, 2020). A szerzők ezek alapján arra következtetnek, hogy a szülők igyekeznek ellensúlyozni serdülő gyermekeik időszakosan hullámzó, gyakran szélsőséges értékorientációit, ezáltal egyfajta egyensúlyt fenntartva az értékeikben (Tamm & Tulviste, 2020). Előbbi megállapításokat egy kvalitatív kutatási eredmény is alátámasztja (Akyil et al., 2014).

Ezen kétirányú értékátadási rendszer a családi környezetben érvényesülő tényezők függvénye. Számos tanulmány eredményei alapján a szülő és gyermek közti értékhasonlóság mértéke pozitív összefüggést mutat a két fél közötti kapcsolat minőségével (Alfieri et al., 2014; Barni et al., 2011; Schmid, 2012). Egy dominanciaelemzés eredményei szerint például, az apa és gyermek közti értékhasonlóság legerősebb előrejelzője a gyermek és az apa közti kapcsolattal való elégedettség, míg ez az anya-gyermek párok esetén az anya által észlelt, gyermekével megélt konfliktus mértéke volt (Alfieri et al., 2014). A családon belüli tényezők között még fontos lehet a szülők közötti értékkongruencia (mennyire hasonló értékeket közvetítenek a gyermekük felé), a szülőknek a gyermeki autonómiát támogató nevelése (Barni et al., 2011), a szülők önzetlenséget és mások iránti odafigyelést hangsúlyozó nevelési céljai (Döring et al., 2017). A szakirodalom kiemeli, hogy az értékátadást elősegítheti a szülő autoritatív nevelési stílusa, valamint az, ha a gyermek az életében fontos szereplőként tekint szülőre, és kiemelt figyelmet fordít elvárásaira (Schmid, 2012). Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az autoriter nevelési stílussal is többnyire magasabb értékhasonlóság jár együtt (Bayly & Bumpus, 2020), de ebben az esetben a gyermek identitása sérül. Továbbá az etnikai kisebbségi csoportok esetében a szülő és gyermek közötti magasabb érzelmi közelség alacsonyabb értékhasonlósággal jár együtt, feltehetően azért, mert a demokratikusabb családi légkör teret enged a többségi társadalom értékeinek is (Lepshokova et al., 2016).

A legtöbb tanulmány csak a két fél értékorientációját veti össze, a tényleges értékátadási formákról és csatornákról keveset tudunk. Egyes kutatások alapján a szülőktől érkező értékszocializáció explicit, valamint implicit formában is megvalósulhat (Paryente & Orr, 2010; Sahin et al., 2025; Schmid, 2012; Wray-Lake et al., 2012). Az implicit értékátadási forma lehet például a vallásos nevelés és az ezzel járó vallási gyakorlatok (Lepshokova et al., 2016; Luria & Katz, 2020; Paryente & Orr, 2010; Wray-Lake et al., 2012). Az explicit értékátadás lehet a szülő vagy gyermek értéktartalmú kommunikációja és üzenetei, melyek jellegével több tanulmány is foglalkozik (Schmid, 2012; Wray-Lake et al., 2012).

Kiemelendő, hogy a két szereplő között zajló értékszocializáció nem egy társadalomtól elzárt térben valósul meg. A gyermekek értékorientációinak alakulására a szülőkön kívül a kortársak is hatással lehetnek (Kandler et al., 2016; Schmid, 2012). Továbbá az értékorientációt genetikai diszpozíciók is befolyásolják (Kandler et al., 2016). Ugyanakkor ezen hatásokról még kevés kutatási eredmény áll rendelkezésünkre. Az előzőekben bemutatott, a szülő és gyermek között zajló értékátadási folyamatra vonatkozó eredményeket a 3. ábrában foglaltuk össze.

3. ábra — A szülő és a gyermek között zajló értékátadási folyamat ágrajza a feldolgozott tanulmányok alapján

Megjegyzés A szaggatott vonallal jelölt téglalapban lévő tényezők kontroll változók. A szürke terület és a benne található változók a családi közeget jelölik.

Összegzés

Kutatásunk során az elmúlt 15 év szülő és gyermek közötti értékátadásról szóló szakirodalmát dolgoztuk fel egy szisztematikus irodalomelemzés keretein belül. Célunk volt feltárni a témára irányuló kutatások módszertanát, mintáját, továbbá narratív szintézis módszerével foglaltuk össze, hogy a szakirodalomban vizsgált tényezők és eredmények alapján, miképp képzelhető el a szülő és a gyermek között zajló értékátadási folyamat.

Első kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy a szülő és gyermek közötti értékátadás témakörében megjelent publikációk milyen mintát, módszertani megközelítést, mérőeszközöket és kutatási stratégiát alkalmaztak. Az általunk beválogatott cikkek többsége magas rangú Scopus besorolású folyóiratokban jelent meg. Összesen 18db Q1-es, 3db Q2-es, 3db Q3-as és 1db Q4-es folyóiratcikket dolgoztunk fel. Elemzéseink szerint a kvalitatív kutatások háttérbe szorulnak a kvantitatív, keresztmetszeti felépítést követő kutatásokkal szemben. Utóbbi vizsgálatok középpontjában pedig leginkább – részben a módszertanból eredő korlátok miatt – a szülő és a gyermek között megfigyelhető értékhasonlóság áll. Ugyan a különböző korrelációs és varianciaelemzések alkalmazása a legelterjedtebb, nagy számban találhatunk olyan vizsgálatokat is, melyek prediktív szemléletet vagy csoportalkotási megközelítést követnek. Ezek jellemzően különböző regresszióra alapuló eljárásokkal (pl. dominanciaelemzés, útmodellek,

random coefficient modellek) vagy profilanalízissel, illetve más típusú klaszterelemzéssel operálnak. A tanulmányok jelentős hányadában szülő-gyermek párok, esetleg családi tirádok (anya-apa-gyermek) szerepelnek. Továbbá az MMAT kritikai elemzésünk alapján a publikációk elenyésző hányada alkalmaz valószínűségi mintát, valamint fordít figyelmet a hiányzó adatokra. Ugyanakkor többségükben validált, megfelelő belső megbízhatóságú skálákat használtak, legalább egy kovariánst figyelembe vettek, az adatfelvételükből származó torzítások esélye alacsony volt, illetve mintájuk elemszáma meghaladta a 200 főt. Összességében a feldolgozott tanulmányok megfelelő minőségűek, ám eredményeik alapján – elsősorban a nem valószínűségi mintavétel miatt – nem vonhatunk le következtetéseket a teljes populációra vonatkozóan.

Második kutatási kérdésünk célja az volt, hogy a feldolgozott tanulmányok alapján feltárjuk, miként írható le az értékátadás folyamata. Az általunk feldolgozott irodalom alapján a szülő és a gyermek között zajló értékátadást kulturális kontextusban érdemes szemlélni. A szocializációs értékek megválogatása során a szülők a saját személyes értékeik mellett a társadalomból észlelt normatív értékeket is közvetítik (Chan & Tam, 2016; Tam et al., 2012; Tam & Chan, 2015). A szülők felfoghatók egyfajta kulturális érték-közvetítőkként is, akik hidat képeznek a társadalom és a gyermek között. Az értékhasonlósági vizsgálatok sok esetben igyekeznek a kulturális hatásokból eredő értékhasonlóságot leválasztani a tényleges szülői nevelésből eredő értékhasonlóságtól (Barni et al., 2013, 2014). Az értékátadás folyamatára irányuló kutatások között kiemelkednek továbbá az értékészleléssel foglalkozó vizsgálatok. A szülői értékformáló hatások ugyanis a gyermekek értékészlelésén keresztül érvényesülnek (Paryente & Orr, 2010; Tam et al., 2012). Az értékészlelés azonban nem tükrözi teljesen a valóságot, mind a szülők, mind a gyermekek értékészlelése saját, már meglévő értékazonosulásuktól miatt torzul (Stattin & Kim, 2018). Az értékátadás ugyanakkor dinamikus rendszer, melyben vannak bizonyos korrekciók és visszacsatolások (Akyil et al., 2014; Wray-Lake et al., 2012), így hosszútávon valószínű a két fél viszonylag pontos értéküzeneteket tud továbbítani. Az értékátadás folyamat jellegére utalnak azon eredmények is, melyek alapján az anyák bizonyos állapotjellegű tényezők (pl. szorongás) és életesemények (pl. gyermeket bántalmazás éri) függvényében időszakosam módosítják a verbális értéküzeneteik hangsúlyát (Wray-Lake et al., 2012). A legtöbb tanulmány abból a paradigmából építkezik, mely a szülő és a gyermek között zajló értékátadást kétirányú, dinamikus összhatások eredményeképp fogja fel, amelyben a gyermekek is formálják szüleik értékeiket. Ennek ellenére a vizsgálati felépítések során a szülőt helyezik adó, a gyermeket vevő szerepbe. A gyermekek, szülőkre gyakorolt értékformáló hatásairól emiatt keveset tudunk. Néhány tanulmány alapján azonban feltételezhető, hogy az értékformáló hatások megvalósulnak a gyermek irányából is (Akyil et al., 2014; Roest et al., 2010). Így például az értékszocializáció során a gyermekek éppúgy betölthetnek híd szerepet a kulturális környezet és a szülők között. Akár a szülő a gyermekre, akár a gyermek a szülőre gyakorolt értékszocializációs hatásáról van szó, kapcsolatuk minősége jelentős szerepet játszik (Barni et al., 2011; Bayly & Bumpus, 2020; Lepshokova et al., 2016). Az olyan kapcsolat, melyben mindkét fél nyitott és érzékeny a másik nézőpontjára, valamint hajlandó változásra, kedvez az értékátadási folyamatnak. A kulturális kontextus mellett érdemes lehet a szülő és gyermek közti értékszocializációt a családon kívüli kapcsolatok függvényében értelmezni. A szülők mellett például a kortárskapcsolatok is döntő szerepet játszhatnak a gyermekek értékorientációjában (Kandler et al., 2016; Schmid, 2012). A szülő és gyermek közötti értékhasonlóság elsősorban a közös szocializációs környezet és a családi habitus hatásaként értelmezhető, de egyes megközelítések a genetikai háttér szerepét sem zárják ki (Kandler et al., 2016).

Limitációk

Irodalomelemzésünk egyik korlátja, hogy kizárólag a WoS, JSTOR és ProQuest adatbázisokban indexált folyóiratokból válogattunk be publikációkat. A további jelentős adatbázisokkal (pl. EBSCO vagy PsyINFO) bővíthettük volna a feldolgozott tanulmányok számát. Limitációink között kell megemlítenünk azt is, hogy túlnyomóan kvantitatív, keresztmetszeti kutatásokat találtunk, a kvalitatív kutatási eredmények tovább árnyalhatták volna következtetéseinket. Továbbá az értékátadási folyamatra megfogalmazott

megállapításaink többségében az értékhasonlósággal operáló vizsgálatok eredményeire támaszkodik, mely okozhat bizonyos torzításokat az ok-okozati összefüggések tekintetében.

Konklúziók

A szülő és gyermek között zajló értékátadási folyamatról többségében az értékhasonlóságot vizsgáló kutatásokból tudunk meg többet. A vizsgáltok továbbá leginkább a nemekre és a szülő és a gyermek közötti kapcsolatra, valamint a kulturális tényezők szerepére irányulnak. A jövőbeli kutatásoknak érdemes lenne olyan longitudinális elrendezéssel dolgozniuk, ahol mind a szülő, mind a gyermek értékeinek mérése biztosított. A további keresztmetszeti vizsgálatok esetében pedig ajánlott lehet más háttérváltozók (iskolai végzettség, anyagi helyzet) kiszűrése mellett is megvizsgálni az összefüggéseket. Az MMAT minőség-ellenőrzés alapján a publikációkban kevés figyelmet fordítottak a minták valószínűségi jellegére, valamint a hiányzó adatok kezelésére vonatkozó adatok közlésére. A jövőben érdemes lehet erre nagyobb hangsúlyt fektetni. Kiemelendő továbbá, hogy a jelenlegi kutatások az értéktartalmakra koncentrálnak és az értékátadás folyamatának vizsgálata háttérbe szorul. Indokolt lehet olyan kutatásokat végezni, melyek a szülők értékátadását szolgáló tevékenységeket, gyakorlatokat, megnyilvánulásokat helyezik a középpontba és ezt nemcsak kvantitatív módon, hanem kvalitatív módszertan segítségével is vizsgálnák.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány alapját képező kutatást a MTA-DE Jövőtudatosság Fejlesztése Kutatócsoport (Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar) hajtotta végre és a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogatta. A tanulmány megvalósulását az MCA – Collegium Professorum Hungarorum támogatta.

Felhasznált szakirodalom

- Akyil, Y. & Prouty, A. & Blanchard, A. & Lyness, K. (2014). Parents' Experiences of Intergenerational Value Transmission in Turkey's Changing Society: An Interpretative Phenomenological Study. *Journal of Family Psychotherapy*, 25(1), 42–65. https://doi.org/10.1080/08975353.2014.881690
- Alfieri, S. & Barni, D. & Rosnati, R. & Elena, M. (2014). „Do Not Leave Your Values at Home": A Study of Value Orientations of Italian Emerging Adults and Their Parents. *Psykhe*, 23(2). https://doi.org/10.7764/psykhe.23.2.562
- Arieli, S. & Sagiv, L. & Roccas, S. (2020). Values at Work: The Impact of Personal Values in Organisations. *Applied Psychology*, 69(2), 230–275. https://doi.org/10.1111/apps.12181
- Barni, D. & Alfieri, S. & Marta, E. & Rosnati, R. (2013). Overall and unique similarities between parents' values and adolescent or emerging adult children's values. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1135–1141. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.09.002
- Barni, D. & Donato, S. & Rosnati, R. & Danioni, F. (2017). Motivations and contents of parent-child value transmission. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 45(3), 180–186. https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1198125
- Barni, D. & Knafo, A. & Ben-Arieh, A. & Haj-Yahia, M. M. (2014). Parent–Child Value Similarity Across and Within Cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology,* 45(6), 853–867. https://doi.org/10.1177/0022022114530494
- Barni, D. & Ranieri, S. & Scabini, E. & Rosnati, R. (2011). Value transmission in the family: Do adolescents accept the values their parents want to transmit? *Journal of Moral Education*, 40(1), 105–121. https://doi.org/10.1080/03057240.2011.553797
- Bayly, B. L. & Bumpus, M. F. (2020). Patterns and implications of values similarity, accuracy, and relationship closeness between emerging adults and mothers. *Journal of Moral Education*, 49(4), 496–511. https://doi.org/10.1080/03057240.2019.1669545

- Boehnke, K. & Galyapina, V. & Lebedeva, N. & Lepshokova, Z. (2021). Values of Ethnic Russians and the Indigenous Population in North Caucasus Republics of the Russian Federation: An Exploratory Three-Generation Comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 52(5), 489–506. https://doi.org/10.1177/00220221211020444
- Boehnke, K. & Hadjar, A. & Baier, D. (2007). Parent-Child Value Similarity: The Role of Zeitgeist. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 778–792. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00405.x
- Chan, H.-W. & Tam, K.-P. (2016). Understanding the Lack of Parent–Child Value Similarity: The Role of Perceived Norms in Value Socialization in Immigrant Families. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47(5), 651–669. https://doi.org/10.1177/0022022116635744
- Döring, A. K. & Makarova, E. & Herzog, W. & Bardi, A. (2017). Parent-child value similarity in families with young children: The predictive power of prosocial educational goals. *British Journal of Psychology*, 108(4), 737–756. https://doi.org/10.1111/bjop.12238
- Döring, A. K. & Schwartz, S. H. & Cieciuch, J. & Groenen, P. J. F. & Glatzel, V. & Harasimczuk, J. & Janowicz, N. & Nyagolova, M. & Scheefer, E. R. & Allritz, M. & Milfont, T. L. & Bilsky, W. (2015). Cross-cultural evidence of value structures and priorities in childhood. *British Journal of Psychology* (London, England: 1953), 106(4), 675–699. https://doi.org/10.1111/bjop.12116
- Durkheim, É. (1933). *The Division of Labor in Society*. Free Press.
- Elizarov, E. & Ziv, Y. & Benish-Weisman, M. (2024). Personal values and social behavior in early childhood: Understanding the contribution of social information processing and attitudes. *European Journal of Psychology of Education*, 39(4), 3511–3536. https://doi.org/10.1007/s10212-024-00841-6
- Gamage, K. A. A. & Dehideniya, D. M. S. C. P. K. & Ekanayake, S. Y. (2021). The Role of Personal Values in Learning Approaches and Student Achievements. *Behavioral Sciences*, 11(7), Article 7. https://doi.org/10.3390/bs11070102
- Hong, Q. N. & Fàbregues, S. & Bartlett, G. & Boardman, F. & Cargo, M. & Dagenais, P. & Gagnon, M.-P. & Griffiths, F. & Nicolau, B. & O'Cathain, A. & Rousseau, M.-C. & Vedel, I. & Pluye, P. (2018). The Mixed Methods Appraisal Tool (MMAT) version 2018 for information professionals and researchers. *Education for Information*, 34(4), 285–291. https://doi.org/10.3233/EFI-180221
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press.
- Inglehart, R. & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence.* Cambridge University Press.
- Kandler, C. & Gottschling, J. & Spinath, F. M. (2016). Genetic and Environmental Parent–Child Transmission of Value Orientations: An Extended Twin Family Study. *Child Development*, 87(1), 270–284.
- Kline, R. B. (2023). *Principles and preactice of structural equation modeling* (Fifth edition). Guilford Press.
- Knafo, A. & Galansky, N. (2008). The Influence of Children on Their Parents' Values. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(3), 1143–1161. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00097.x
- Knafo, A. & Sagiv, L. (2004). Values and work environment: Mapping 32 occupations. *European Journal of Psychology of Education*, 19(3), 255–273. https://doi.org/10.1007/BF03173223
- Knafo, A. & Schwartz, S. H. (2001). Value Socialization in Families of Israeli-Born and Soviet-Born Adolescents in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(2), 213–228. https://doi.org/10.1177/0022022101032002008

- Knafo, A. & Schwartz, S. H. (2009). Accounting for parent-child value congruence: Theoretical considerations and empirical evidence. In *Cultural transmission: Psychological, developmental, social, and methodological aspects* (pp. 240–268). Cambridge University Press.
- Knafo-Noam, A. & Barni, D. & Schwartz, S. H. (2020). Parent–Child Value Similarity: Broadening from Intergenerational Transmission to Reciprocal Influences, Genetics, and Environmental Antecedents. In L. A. Jensen (Ed.), *The Oxford Handbook of Moral Development* (pp. 164–185). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190676049.013.12
- Laghi, F. & Pallini, S. & Sclavis, R. D. (2012). Values Similarity between Parents and Adolescents: A Preliminary Investigation among Italian Adolescents. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(6), 915–923.
- Lepshokova, Z. H. & Galyapina, V. N. & Lebedeva, N. M. (2016). The Impact of Religious Identity and Perceived Psychological Closeness on Parent-Child Value Similarity in Different Religious Contexts. Psychology. *Journal of the Higher School of Economics*, 13(2), 223–239.
- Luria, E. & Katz, Y. J. (2020). Parent–child transmission of religious and secular values in Israel. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education*, 41(4), 458–473. https://doi.org/10.1080/13617672.2019.1688472
- Page, M. J. & McKenzie, J. E. & Bossuyt, P. M. & Boutron, I. & Hoffmann, T. C. & Mulrow, C. D. & Shamseer, L. & Tetzlaff, J. M. & Akl, E. A. & Brennan, S. E. & Chou, R. & Glanville, J. & Grimshaw, J. M. & Hróbjartsson, A. & Lalu, M. M. & Li, T. & Loder, E. W. & Mayo-Wilson, E. & McDonald, S. & … Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372, n71. https://doi.org/10.1136/bmj.n71
- Paryente, B. & Orr, E. (2010). Identity representations and intergenerational transmission of values: The case of a religious minority in Israel. *Papers on Social Representations*, 19(2), 23.1-23.36.
- Pastorelli, C. & Zuffianò, A. & Lansford, J. E. & Thartori, E. & Bornstein, M. H. & Chang, L. & Deater-Deckard, K. & Di Giunta, L. & Dodge, K. A. & Gurdal, S. & Liu, Q. & Long, Q. & Oburu, P. & Skinner, A. T. & Sorbring, E. & Steinberg, L. & Tapanya, S. & Uribe Tirado, L. M. & Yotanyamaneewong, S. & … Bacchini, D. (2021). Positive Youth Development: Parental Warmth, Values, and Prosocial Behavior in 11 Cultural Groups. *Journal of Youth Development: Bridging Research and Practice*, 16(2–3), 379–401. https://doi.org/10.5195/jyd.2021.1026
- Popay, J. & Roberts, H. & Sowden, A. & Petticrew, M. & Arai, L. & Rodgers, M. & Britten, N. & Roen, K. & Duffy, S. (2006). *Guidance on the conduct of narrative synthesis in systematic reviews: A product from the ESRC Methods Programme*. Lancaster University. https://doi.org/10.13140/2.1.1018.4643
- Roest, A. M. C., &Dubas, J. S. & Gerris, J. R. M. (2010). Value transmissions between parents and children: Gender and developmental phase as transmission belts. *Journal of Adolescence*, 33(1), 21–31. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.05.017
- Roest, A. M. C. & Dubas, J. S. & Gerris, J. R. M. & Engels, R. C. M. E. (2009). Value Similarities Among Fathers, Mothers, and Adolescents and the Role of a Cultural Stereotype: Different Measurement Strategies Reconsidered. *Journal of Research on Adolescence*, 19(4), 812–833. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00621.x
- Rokeach, M. (1973). *Understanding Human Values*. Free Press.
- Sagiv, L. & Schwartz, S. H. (2022). Personal Values Across Cultures. *Annual Review of Psychology*, 73, 517–546. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020821-125100

- Sahin, E. & Beckert, T. E. & Albiero, P. & Higgins, J. P. (2025). Transmission of family values scale among Italian youth: An investigation of reliability, factorial validity and criterion validity. *International Journal of Adolescence and Youth*, 30(1). https://doi.org/10.1080/02673843.2025.2474679
- Schmid, C. (2012). The value „social responsibility" as a motivating factor for adolescents' readiness to participate in different types of political actions, and its socialization in parent and peer contexts. *Journal of Adolescence*, 35(3), 533–547. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.03.009
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In M. P. Zanna (Ed.*), Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S. H. (2016). Basic individual values: Sources and consequences. In T. Brosch & D. Sander (Eds), *Handbook of value: Perspectives from economics, neuroscience, philosophy, psychology and sociology* (pp. 63–84). Oxford University Press.
- Schwartz, S. H. & Cieciuch, J. & Vecchione, M. & Torres, C. & Dirilen-Gumus, O. & Butenko, T. (2017). Value tradeoffs propel and inhibit behavior: Validating the 19 refined values in four countries. *European Journal of Social Psychology*, 47(3), 241–258. https://doi.org/10.1002/ejsp.2228
- Schwartz, S. H. & Sortheix, F. M. (2018). Values and Subjective Well-Being. In E. Diener, S. Oishi, & L. Tay (Eds), *Handbook of Well-Being* (pp. 872–886). DEF Publishers.
- Segal, H. & Whartman, S. & Knafo-Noam, A. (2025). Values and educational decisions: How do values relate to adolescents' academic track choices? *European Journal of Psychology of Education*, 40(2), 65. https://doi.org/10.1007/s10212-025-00964-4
- Stattin, H. & Kim, Y. (2018). Both Parents and Adolescents Project Their Own Values When Perceiving Each Other's Values. *International Journal of Behavioral Development*, 42(1), 106–115. https://doi.org/10.1177/0165025417713728
- Tam, K.-P. & Chan, H.-W. (2015). Parents as Cultural Middlemen: The Role of Perceived Norms in Value Socialization by Ethnic Minority Parents. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(4), 489–507. https://doi.org/10.1177/0022022115575739
- Tam, K.-P. & Lee, S.-L. & Kim, Y.-H. & Li, Y. & Chao, M. M. (2012). Intersubjective Model of Value Transmission: Parents Using Perceived Norms as Reference When Socializing Children. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(8), 1041–1052. https://doi.org/10.1177/0146167212443896
- Tamm, A. & Tulviste, T. (2020). To What Extent Do Perceived Parental Socialization Values Match Estonian Adolescents' Personal Values? *Child Indicators Research*, 13(5), 1811–1825. https://doi.org/10.1007/s12187-020-09724-w
- Wray-Lake, L. & Flanagan, C. A. & Benavides, C. M. & Shubert, J. (2014). A Mixed Methods Examination of Adolescents' Reports of the Values Emphasized in Their Families. *Social Development*, 23(3), 573–592. https://doi.org/10.1111/sode.12065
- Wray-Lake, L. & Flanagan, C. A. & Maggs, J. L. (2012). Socialization in Context: Exploring Longitudinal Correlates of Mothers' Value Messages of Compassion and Caution. *Developmental Psychology*, 48(1), 250–256. https://doi.org/10.1037/a0026083.